

Eski Mısır'da Kadın

Muhsin Haji Azeez BABİLA

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, muhsin.urgent1986@gmail.com

Öz: Eski Mısır'da kadınlar iyi bir toplumsal konuma sahiptiler. Mısırlılar, insanlık tarihinde evlilik esaslarını kutsal ilkelere dayandıran ilk medeniyet olup, kadına diğer antik medeniyetlerden daha fazla değer vermişlerdir. Neslin devamını sağladıkları için kadınsız bir hayatın mümkün olmadığını anlayan Mısırlılar, kadınların kutsal bir işlevi olduğuna inanırlardı. Eski Mısır insanları küçük yaşlarda evlenirdi. Bu yaş erkekler için yirmi, kızlar için on beş yaşından önce idi. Akrabalar arası evlilikte sakınca yoktu. Erkek kardeş istediği takdirde kız kardeşi veya yeğeniyle evlenebilirdi. Eski Mısır toplumunda, çok eşlilik yaygın olup, bu evlilik türü daha çok üst tabakadaki insanlar arasında yapılırdı. Eski Mısır kralları aynı dönemde hüküm süren devletler ile ilişkilerini geliştirmek için onlardan kız alıp, onlara kız vermişlerdir. Eşler arasında anlaşmazlık çıktığı zaman şahitler huzurunda evlilik sözleşmesi sonlandırılır ve çiftler boşanırdı. Ev işlerinde en önemli rolü kadın üstlenmekteydi. Kadın, çocuklarına bakar, yemek yapar, çamaşır yıkar ve kocasına işlerinde yardımcı olurdu. Mısır medeniyetinde kadınların siyasi, dini veya idari aktivitelerde bulunmalarının herhangi bir engeli yoktu. Kadınlar, kral sarayında veya tapınaklarda görev alabilirlerdi. Mısırın siyasi sistemine göre kadınların tahta çıkma hakkı da vardı. Bu nedenle Eski Mısır tarihi boyunca birçok kadının tahta çıktığı da görülmektedir. Mısır medeniyeti kadına hayatın farklı alanlarına katılma hakkı tanımıştır.

Anahtar Kelimeler: Antik Mısır, medeniyet, aile, kadın, evlilik.

Women in Ancient Egypt

Abstract: Women in ancient times in Egypt used to have a good position in the society, the ancient Egyptians before other nations were the first people in the human civilization who set holy principles and rules for marriage. They had believed that women had a fundamental and sacred function, life without them would not be continued, because they produce children. At that time, people from Egypt would marry in an early age, boys would marry before twenty and girls would marry before fifteen years old. Marriage was not forbidden between relatives. Polygamy marriage at that time was not banned, that is to say, Egypt was a polygamist society, this kind of marriage was common especially between Kings and Princes, and they used to marry off their Daughters or sons to one another on the purpose of establishing close relationships. Women could be divorced before the eyes of witnesses, they were skilled people who could stay at home so as to cook, to clean and look after their children. They would help their husbands to work in the fields, the old Egyptians did not prevent them to hold offices and engage in political and religious activities or issues. They were allowed even to work in temples and serve kings. The ruling system permitted women to rule the county too, the ancient history of Egypt shows notorious and famous women who used to run their country, this was the ancient civilization of Egyptians that let women work in different fields of life.

Key Words: Ancient, Egypt, Civilation, Family, Women, Marriage,

المرأة في مصر القديمة

جامعة قهرمان مرش سيوتجوي امام تسجيل (معهد) العلوم الاجتماعية قسم التاريخ القديم طالب الدراسات العليا درجة ماجستير

خلاصة : اخذت المرأة مكانة في مصر القديمة ، لم تصل اليها المرأة في اي حضارة اخرى عبر التاريخ القديم ، وكان المصريون القدماء من الاوائل الشعوب في تاريخ الحضارة الانسانية يضع لنفسه مجموعة من القواعد المقدسة لتكوين الاسرة تقوم على اساس الزواج ، ويعتقد المصريون الاوائل ان وظيفة المرأة وظيفة مقدسة ، فلولاها ماولد مولود ذكر ولاانثى ، ولا استمرت الحياة في التجدد والازدهار الى الابد ، وبخصوص الزواج كان قدماء المصريون يتزوجون في سن المبكر بحيث لايتجاوز عمر الفتاة الخامسة عشر والفتى عن العشرين ، و كانت الزواج مسموحا بين الأقارب المقربين، كزواج الاخ من اخته و زواجه من ابنة اخيه او ابنة اخته ، وكذلك سمحت المجتمع المصري القديم بتعدد الزوجات ، وخصوصا عند الامراء والملوك وكثيرا ما يتزوجون من بنات الملوك الاخرين لتحسين العلاقات بين البلدين ، وكذلك يوجدالطلاق عند المصريين بإنهاء العقد والارتباط امام الشهود، اما بالنسبة المرأة في الاعمال المنزلية لقد كانت المرأة عند قدماء المصريين حجر الزاوية في جميع الشؤون المنزل وادارته ، كالطبخ والغسل وتربية الاطفال ، وكذلك يشارك مع زوجها العمل في الحقول ، ولم يمانع المجتمع المصري القدم الانثى المشاركة في الاعمال الادارية والسياسية والدينية ، منهن يشتغلن في خدمة المعابد كالكاهنات ، ومنهن من يشتغلن في بلاط الملكي ، وكذلك كان نظام الحكم المصري يتيح للمرأة حق تولي العرش مصر ، و كان تاريخ مصر القديم حافل بعدد وافر من شهيرات النساء اللواتي جلس على عرش مصر ، وهكذا كانت الحضارة المصرية التي اعطت الدور للمرأة في جميع جوانب الحياة في تلك الالونة .

الكلمات الرئيسية: مصر القديمة، حضارة، العائلة، المرأة، الزواج

GİRİŞ

Günümüz modern toplumlarında “kadın” konusu üzerinde birçok araştırma ve tartışma yapılmaktadır. Özellikle kadınların sahip oldukları sosyal, siyasal ve ekonomik haklar, onlara toplumsal hayatın her alanında rol alma görevini vermiştir. Kadınların hak ve özgürlüklerinin artmasına paralel olarak, kadın tarihine olan ilgi de her geçen gün artmaktadır. Bu bağlamda, eski çağ medeniyetlerinde kadın konusu üzerinde de birçok araştırma yapılmakta ve yapılmaya da devam etmektedir. Çalışmamızda, Eski Çağ tarihinde en önemli medeniyetler arasında yer alan Mısır Medeniyeti’nde kadının evlenmesi, evlilik şartları ve merasimi, çok eşlilik, boşanma, ev işleri ile kadının Mısır toplumunda sahip olduğu siyasi ve dini rolleri inceleyeceğiz.

Eski Mısır’da kadınlara “st” (hanım), “hemme” (bayan), “mire” (sevgili), “habse” (eve kapanan), hamse (evinde eşiyile oturan değerli hanım), “nıbit-bır” (evden sorumlu) ve “sınne” (abla)’ gibi isimler verilirdi (Salih, 1998: 13). Eski Mısır’daki toplumsal yapı sınıflardan oluşmasına rağmen, her toplum katındaki kadınlar ve erkekler hemen hemen eşit haklara sahiptilerdi (David, 2003: 144). Toplum içerisinde yer alan kadınlar, ister anne ister eş konumunda olsun, erkekle benzer siyasi, idari, dini veya sosyal faaliyetlerde bulunma ve çalışma hakkına sahipti (Ruiz, 2006: 32). Toplumsal bir beklenti olarak, kadın ve erkek arasındaki ilişkilerin sevgi ve sadakate dayanması beklenirdi (Erman, 1894: 151).

Toplumda cinsiyet ayırımı ön planda bulunmayıp, kişilerin insani karakteri temel alınmaktaydı. Ön Asya dünyasında yer alan diğer toplumlarla kıyaslandığında Eski Mısır kadınları, daha geniş haklara, hukuk sistemi içerisinde yere ve hürriyete sahiptiler. Hatta Mısır inanç sistemi içerisinde kadınlar kutsal bir varlık olarak tanımlanmaktaydı. Mısır dini inanç sisteminin temeli olan Tanrı Maet’in kanunlarına göre kadınlara karşı saygılı olmak gerekmekte, kadına yapılan haksızlıklar tanrıya yapılmış gibi anlaşılmaktaydı (Ruiz, 2006: 31)

Eski çağ toplumlarında, yaygın olan babaerkil yapıdan dolayı kişiler isimlerinin önüne baba ismini söyleyerek kendilerini tanıtırken, Mısır’da özellikle Orta Krallık Dönemi’nde (M.Ö 2050-1550) insanlar isimlerinden sonra annelerinin isimlerini zikrederlerdi. Orta Krallık Dönemi’nde, vefat eden kişinin mirasının büyük kısmının meftanın annesi tarafına verilmesi geleneği oldukça önem kazanmıştı (İmar ve Avbuvaya, 2006: 73).

Yeni Mısır Dönemi'nde, (M.Ö.1580-1085) toplumun önde gelen büyüklerinden olan Ani¹, oğluna verdiği vasiyette: *Kimseden yardım almadan seni karnında taşıyan, sana hizmet eden, sana nazik bir şekilde davranan, sana üç yıl süt veren, büyüdüğünde seni okula gönderen, gençliğinde sana yardım edip senin için eş seçen annen aklında olsun ki o seni terbiyeli bir şekilde yetiştirdi. Sakın annenin senden nefret edecek ve Tanrıya el açıp sana beddua edecek duruma gelmesine izin verme. Annene, saygılı ol ve ona itaat et* diyerek uyarmıştır (Atu, 2005: 60).

Evlilik

Eski Mısır medeniyeti, ailenin oluşumu kurallara bağlayan ve evlilik esaslarını belirleyerek bunları yazılı kanunlar haline getiren dünyadaki ilk medeniyettir. Eski Mısır'daki hukuk anlayışı, bir aile oluşturan kadın ve erkeğin sahip olduğu hakları ve birbirlerine karşı görevlerini belirleyerek, Mısır toplumunun en küçük parçası olan aileyi düzenlemiştir (Masson, 2014). Oluşturulan hukuk kuralları, aile içerisinde daha güçlü olan erkeğe karşı kadını korumuş ve ona haklar vermiştir (Duiker ve Spielvogel, 1994: 25). Eski Mısır'da merkezi bir yönetim kurulmadan önce, insanlar birbirinden bağımsız "Nom" adı verilen kentlerde yaşarken, ailenin toplumun temeli olduğunu fark etmişler ve aile hayatını düzenleyecek tedbirler almışlardır. Bu dönemde aile toplumun en önemli birimi konumunda olduğu için, kadın ve erkeğin sahip olduğu haklar ve birbirlerine karşı görevleri önceleri sözlü kurullarla sağlanırken, sonraki dönemde ise yazılı kanunlarla yeniden düzenlenmiştir. (Thompson, 2010). Bu düzenlemelerin temel amacı evliliğin kalıcı olmasını ve sorunsuz bir şekilde devam ettirilebilir olmasını sağlamaktır. Bundan dolayı evlilik kurumuna dini motifler katılarak kutsallık kazandırılmıştır (Siufi, 1999: 20).

Kutsallık anlayışı içerisinde kadın, erkekten daha önemli gösterilmiş ve evlilik kurumundaki kadının önemi onu kâinatın yaratılması ile özelleştirilerek vurgulanmıştır. Bu durum kadını, evliliğin ve ailenin olmazsa olmazı ve devamının garantisi olarak görülmesini sağlamıştır. Bu anlayış kadının olmaz ise insan yaşamının olmayacağını mitolojik hikâyeler, dini anlatılar ve nasihatler ile dini açıdan vurgulamıştır (Suifi, 1999: 20). Mısır toplumunda evlilik, farklı sınıflar arasında gerçekleşebildiği gibi erkek ve kız kardeşlerin birbiri ile evlenmesi de normal görülürdü (Goucher vd, 1998: 5). Eski Mısır toplumu evlilikleri kutsal görmüş ve eşlerin birbirlerine saygı ile davrandığı bir kurum olarak algılamıştır (Ruiz, 2006: 33). Eski Mısır anıtlarında kadın ve erkeğin yan yana çizilmesi onların birbirine denk olduklarını ve toplumun

¹ Ani, 18. Sülale (M.Ö 1580-1320) devrinde yaşamış büyük bir bilginidir. Bu bilgin oğluna ibadet, evlilik, saygı, sevgi v.b konuları ihtiva eden hikâyeler yazmıştır (Atu, 2005: 60).

kadına verdiği değeri göstermektedir (Rawlinson ve Gilman, 1886: 40). Eski Mısır'dan günümüze ulaşan pek çok tarihi eserde dini ve toplumsal alanda kendini kabul ettirmiş kişilerin gençlere nasihatlerde bulunduğunu görmekteyiz. Bu kişilerden biri olan Bitah-Hevtib² (Sadullah, 1989: 156), oğluna yaptığı nasihatte: “Gençlik çağına geldiğinde kendine bir ev yap, evlen, eşini gelenek ve göreneklerimizimize göre sev ve onun hakkını adil bir şekilde ver” demiştir. Yine önemli bir nasihat yazarı olan Sheshonq (Şaşınki): “20 yaşına vardığında evlen ki sen daha gençken bir zürriyetin olsun” diye bir nasihatte bulunmuştur (Selim, 2009: 28).

Eski Mısır'da, ortalama evlilik yaşı konusunda tam bir bilgi bulunmamasına rağmen insanların ortalama ömür süresi 33 yaş civarında olduğu için erken yaşlarda evlendikleri varsayılmaktadır (Salih, 1998: 56). Bu konuda Eski Mısır tarihi yazarları çeşitli görüşler ileri sürmüştür. Ahmet Emin Selim; Evlilik yaşının erkekler için 15, kızlar için 13 olduğunu ileri sürmüştür (Selim, 2009: 30). Eski Mısır tarihçisi Abdulaziz Salih ise Evlenme yaşının erkekler için 20, kızlar için ise 14 olduğunu belirtmiştir (Salih, 1998: 56). Bir diğer önemli tarihçi Ana Ruiz ise Kızların ilk evlilik yaşlarının 13 ile 15 arasında değiştiğini belirtirken, erkeklerin ilk evliliklerini kaç yaşında yaptığı hakkında bilgi vermemiştir (Ruiz, 2006: 34). Eski Mısır toplumu gençlerin erken yaşlarda evlenmelerini birçok açıdan faydalı bulmuştur. Bu faydalardan bazıları, evlilik dışı ilişkilere girmemek, erkenden çocuk sahibi olmak ve çocukları küçük yaşta anne ve babasız kalmamasını sağlamaktır (Selim, 2009: 27). Erken sülaleler döneminde ortalama yaşam süresi erkekler için 33 kadınlar için 29 yıl olarak düşünülmektedir (Brewer, 2005: 160). Kanaatimizce insan ömrünün kısa olmasından dolayı evlilik yaşı da erken yaşlarda gerçekleşmekteydi. Bunun dışında Mısır'ın sıcak iklimi insanların erken olgunlaşmasına ve genç yaşlarda evlenmelerine neden olmaktadır.

Kız İsteme ve Evlilik Şartları

Eski Mısır'ın gelenek ve görenekleri akraba ve hatta kardeşlerin evliliklerine engel teşkil etmemekteydi. Erkek, abisinin kızıyla veya ablasının kızıyla evlenebilirdi (Salih, 1998: 56). Hatta erkeğin, kendi kız kardeşiyle evlendiği de sıklıkla rastlanan bir durumdu (Petrie, 1975: 208).

Mısır toplumunda M.Ö. 500 yıllarına tarihlenen bazı edebi metinlerde ki bunların büyük çoğunluğunu şiirler oluşturmaktadır, evlilik isteği açıkça görülmektedir (Salih, 1998: 56). Bu metinlerde evlenmeyi isteyen sadece eşler olmayı, eşlerin anneleri ve babaları da erkek çocuğuna bir kız ya da kızına bir

² V. Sülalenin Kralı Unas'ın (M.Ö 2375-2345) veziri olup, oğluna başarılı bir hayat yaşaması için sınıflandırılmadan yazılmış toplan 42 nasihatte bulunmuştur. (Selim, 2009: 28).

erkek isteyebilirdi (Selim, 2009: 30). Bu durumun tersine anne ve baba kızını ya da oğlunu isteyenleri, istediği şartlar yerine gelmediği ya da ekonomik olarak yetersiz bulunduğu durumlarda reddetmiştir. Bu durumda öne sürülen bahanelerin başında kız veya erkek çocuğun yaşının küçük olduğu, erkeğin bir evi geçindirecek parası olmadığı ve ya iyi bir iş sahibi olmasının beklendiği öne sürülürdü. Mısır toplumunda evlilik, isteme olayından hemen sonra gerçekleşmeyip önce sözleşip daha sonra evlilik gerçekleşebilirdi. Sözleşen ailelerden birinin evlilik niyetinden vazgeçmesi durumunda evliliği istemeyen aile diğer aileye bir miktar tazminat öderdi. Bu tazminat çoğunlukla para şeklinde olup o güne kadar yapılan harcamaların karşılanması için ödenirdi (İbrahim, 1966: 2-3).

Evlilik Sözleşmesi ve Merasimi

Eski Mısır'da evlilik sözleşmesi dini bir mahiyet taşımayıp devlet tarafından da kabul edilen medeni bir anlaşma şeklinde yapılmaktaydı. Evlilik sözleşmesi konusunda, dini merasimlerin yerine getirilmesi mecburi olmasa da evlilik sözleşmeleri, her iki tarafın ailelerinin tapınakta buluşup yaptıkları ve evlilik anlaşmasını topluluğa ilan etmesiyle gerçekleşirdi. Evlilik sözleşmesi yazılı hale getirilmiş ise yazılan belge ya tapınakta korunmakta ya da kişilere teslim edilmekteydi. Fakat hem ibadethanede hem de kişilerde muhafaza edildiği de düşünülmektedir (Hasan, 2001: 107).

Evlenen iki tarafın aileleri arasında evlilik sözleşmesi yapıldığı sırada genellikle evlenecek kişilerin yakın akrabalarından olan şahitler de bulunurdu. Şahitlerin, Tanrıların ve Firavun'un isimleri sözleşmeye yazılarak, evlilik andı kadın ve erkeğin ayrı ayrı sözle tekrarı ile her iki taraf tarafından kabul edilirdi (Masson, 2014). Evlilik sözleşmesinin içeriğinde her iki tarafın da evlenen çift için verdikleri ev, kullanılacak eşya, tarla, canlı hayvanlar gibi maddi öğeler pahası ile birlikte yazılırdı. Bu sözleşmenin en önemli özelliği ise boşanma durumunda erkeğin kadına vereceği para veya mülklerin de kaydedilmesidir. Bu durum kadının toplum içindeki önemini gösterdiği gibi onu güvencesiz bırakmamayı ve erkeklerin evlilik kurumunu ciddiye almasını sağlardı (Selim, 2009: 32). Evlilik sözleşmelerinin güzel bir örneği, Emhatıb isminde bir koca ve Şahatır isminde bir kadın arasında yapılan bir sözleşmedir. Bu sözleşmede: *Ben seni bir kadın olarak kendime aldım, senden olacak çocuklarım için sahip olduğum her şeyi ve sahip olacağım her şeyi size vereceğim, sizin dışınızda kimseye bir şey vermeyeceğim. Her yıl sana yetecek kadar yiyecek ve içecek vereceğim. Aramızda ayrılık söz konusu olursa sana 50 parça gümüş vereceğim* denmiştir. Bu sözleşmede 16 şahit de hazır bulunmuş ve sözleşmeye isimleri yazılmıştır (Selim, 2009: 30).

Mısırlı kadınlar, aynı dönemde yaşayan Mezopotamya ve daha sonraki Yunan ve Roma uygarlıklarının kadınlarından evlilik konusunda daha geniş

haklara sahiptirler. Çünkü Mısırlı kadınlar, toplumsal ve medeni konularda daha fazla eşit olup, boşanma ve miras haklarına da sahip idi (Brewer ve Teeter, 2011: 121). Evlenecek olan kadın da kendi günlük kullanacağı eşyaları "çeyiz" olarak babasının evinden getirirdi. Bu eşyalar üzerinde erkeğin bir hakkı bulunmayıp doğrudan kadının mülkü olarak kayıt ettirilir ve erkek tarafının ailesi de bu eşyaları kadının mülkü olarak kabul ederdi. Eşyalar genellikle elbiseler, yapay saç, takılar ve kadının özel süs eşyalarından oluşurdu (Selim, 2009: 32).

Yazılı kaynaklarda Eski Mısır'da, düğün merasimlerinin yapıldığı konusunda bilgi bulunmamaktadır (Petrie, 1975: 208). Ana Ruiz'e göre, evlilik sözleşmesi yapıldıktan sonra gelin, damat ile her iki tarafın akrabaları ve davetlilerin katıldığı bir eğlence düzenlenirdi. Katılanlar yeni evli çifte hediyeler verirdi. Eğlence sona erince gelin kocasının evine giderdi. Bu ev kocasının ailesinin oturduğu veya müstakil bir ev olabilirdi. Gelin eve alındıktan sonra kısa sürede evin günlük işlerinin çoğunu yapmak zorundaydı. Bu durum onun evdeki rolünün zamanla artmasını sağlardı. (Ruiz, 2006: 35). Antik Mısır'da evlilik kurumunu düzenleyen müessese tümüyle toplumsal nitelikte bir anlaşmaydı. Ne devletin belirlediği kurallar ne de dinsel kurallar evliliğe müdahale etmemekteydi (Brewer ve Teeter, 2011: 120).

Çok Eşlilik

Mısır toplumunda tek eşli evlilikler yaygınken (Fischer, 2000: 4), erkeğin birden çok kadınla evlenmesi de alışılmış bir durumdur. Özellikle hanedan ailesi mensupları ve toplumun "zengin" olarak kabul edilen kesiminde çok eşlilik yaygın bir şekilde görülmekteydi (İmar ve Avbuvaya, 2006: 74). Mısır'da çok eşli evlilik sisteminin gelişmesinde devletlerarasındaki siyasi ilişkilerinde büyük rolü vardır (Maspero, 1999: 3). Yazılı tarihin başlangıcından sonra Anadolu'da kurulan ilk büyük devletler olan Hitit ve Mitanni Devletleri ile Kuzey Suriye'de siyasi nüfuzu ve ekonomik çıkarları olan Mısır Krallığı arasında evlilikler yoluyla pek çok defa müttefiklikler kurulmuştur (Yıldırım, 2013: 250). Mısır Kralları, Mitanni, Hitit ve Asur gibi komşu devletlerin hanedan ailelerinden prensesler ile evlenerek, devletler arasındaki ilişkileri geliştirmeye ve aralarındaki barış politikalarını garanti altına almaya çalışmışlardır (Sadık, 1999: 89).

Örneğin, II. Ramses eşleri Nefertari ve Ist-Nıfrit dışında Hitit kralının kızı olan Hatusil ile de evliydi. Kaynaklar, II. Ramses'in çok eşi olduğunu, bu eşlerinden yetmiş dokuz erkek ile elli dokuz kız evladı olduğunu bildirmiştir. Diğer bazı kaynaklarda ise erkek çocuklarının sayısının yüzden fazla olduğu da ifade edilmiştir. Çok eşi olan diğer firavunlar ise; Eski Krallık Dönemi'nde IV. Sülaleye mensup Firavun Khufu, VI. Sülaleye mensup Kral Titi, Orta Krallık Dönemi'nde I. Amenhetop'tur. Yeni Krallık Dönemi'nde ise çokeşli evlilik daha

yaygınlaşmıştır. Bunlardan en bilineni III. Amenhetop eşi Kraliçe Ti'nin üzerine birçok yabancı kadını eş olarak almıştır. Bu eşleri, Babil, Asur, Mitanni, Suriye ve Nube hanedan ailelerine mensuptur. Zengin hanedan ailelerine mensup olan bu eşler Mısır'a beraberlerinde pek çok kadın ve erkek hizmetlilerle gelmiştir. Örneğin; Mitanni Kralı II. Sütarna'nın kızı olan Kilu-Hepa Mısır kralına eş olarak geldiğinde beraberinde 317 kadın kölesini de getirmiştir. Böylece firavunun sarayında onun hizmetine bakan köle sayısı 428'i bulmuştur (Selim, 2009: 42-43).

Eski Mısır'da kralların birden fazla çocuk, özellikle de erkek çocuğa sahip olması verasetlerini erkek çocuklar üzerinden devam ettirme isteklerinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca çocukların çeşitli hastalıklardan dolayı erken yaşta ölmesi sıklıkla yaşanan bir durum olduğu için çocuk sayısının çok olması tahta geçecek en az bir çocuğun hayatta kalmasını garantilemiştir. Bu nedenle yapılan evliliklerde çocuk özellikle de erkek çocuk olmadığı zaman erkek başka bir kadınla evlenebilirdi (Duiker ve Spielvogel, 1994: 25).

Bunun en ilginç örneklerinden biri III. Ramses'in ikinci derecede eşlerinden olan Tai'nin kendi oğlunu tahta geçirmek için firavunu otuz birinci senesinde bilinmeyen bir sebeple ölümüne sebep olmasıdır. III. Ramses ölmesine rağmen Tai'nin oğlu tahta geçmeden bu plan ortaya çıkınca Tai'yi destekleyen 32 asker ve bürokrat tutuklanmıştır. Yapılan mahkemede Tai'yi destekleyen 32 asker ve bürokrat III. Ramses'in ölmesinden sorumlu tutulmuştur. Mahkemenin kararına göre devlet görevlileri kendilerini öldürecek ve böylece cezalandırılacaktı. Komploya katılan kadınların ise burunları kesilecek ve toplum içerisindeki itibarları düşürülecekti. Tahta ise bir diğer kadından doğan IV. Ramses geçirilmiştir (Ruiz, 2006: 34).

Boşanma

Eski Mısır kanunlarına göre erkek ne zaman isterse eşini boşayabilirdi. Boşanma süreci fazla karmaşık olmayıp sadece eşler arasındaki evlilik sözleşmesi şahitler huzurunda iptal edilirdi. Yine de boşanmanın erkek tarafına getirdiği maddi yük yüzünden toplum içinde çok fazla tercih edilmemiştir (Brewer ve Teeter, 2011: 120-121).

Eşini boşamak isteyen erkek evlilik sözleşmesi gereği kadının çeyizini geri almasına müsaade etmek zorundaydı. Ayrıca evlilik hayatları boyunca biriktirdikleri servetin üçte birini kadına vermek gibi bir zorunluluk vardı. Eğer adam keyfi bir şekilde eşinden boşanmak isterse evlilik akdinde geçen para miktarını ve çocukların büyüyüncüye kadar olan masraflarını ödemek zorundaydı (Ruiz, 2006: 35). Başka bir boşanma türü de kocanın eşini boşadığını sözle ifade etmesidir. Yine de boşandıklarına dair büyük ihtimalle şahitlerin de bulunduğu bir ortamda bir papirüs, belge mahiyetinde yazılarak

kadına verilirdi. Bu papirüste, *Ben seni terk ettim, sen kendine başka bir eş alabilirsin* şeklinde bir ifade yazılmaktaydı (Salih, 1998: 34).

Eğer kadının bir ahlaksızlığı sonucunda boşanma gerçekleşmişse kadına ait bütün haklar elinden alınırdı. Birçok defa bu durumdaki kadınların burunları kesilirdi. Burun kesilmesinin asıl nedeni ise Mısırlılarda kadın ve erkeğin sevgilerini göstermek için burunlarını birbirlerine sürtüştürmeleridir (Duiker ve Spielvogel, 1994: 26). Kadının böyle büyük bir cezaya çarptırılmasının nedeni zina yapan kadına ait bebeğin, eşine mi yoksa başkasına mı ait olduğunun bilinmemesinden kaynaklanmaktadır. Koca öldüğünde, eşinin kocasının servetinden üçte birini alma hakkı vardı. Servetin kalan yarısı ise çocuklarına ve kardeşlerine bırakılırdı. Erkek ölmeden önce servetinin eşine bırakılması hususunda vasiyet bırakabilirdi (Ruiz, 2006: 35).

Kadının Ev İşleri

Eski Mısır'da kadınlardan ev işleriyle ilgilenmelerinin yanı sıra aileyi sürdürecekt ve aile mezarları için sorumluluk alacak bir erkek mirasçı çocuk üretmeleri beklenirdi (Freeman, 2005: 67). Mısır'da bütün ev işlerinden evin hanımı sorumluydu. Kadın, çocuklarının bakımından, yemek pişirmesinden, su taşımaktan, tahıl öğütme, ekmek pişirmekten, bira yapımından, elbise yapımı ve tamirinden ve tanrı türbelerinin bakımı gibi işleri günlük olarak yapmaktan sorumluydu. (Christensens, 2009: 96). Mısırlı kadınlar tarımsal etkinliklere de katılırlardı. Bu işler tohum ekmeden başlayıp hasat kaldırmaya kadar devam ederdi. Bu işlerin en zor olanı ise başlarının üzerinde taşıdıkları bir kova ile su taşımak olmuştur. Sulama kanalları ile sulanamayan alanları kadınlar başlarında taşıdıkları kovalar ile sulamışlardır (Petrie, 1975: 73). Orta ve düşük tabakada yaşayan Mısır kadınlarının böyle zor ve zahmetli işlerde çalışması sonucunda vücutlarında bozukluklar oluşup sıklıkla hastalandıkları ve genç yaşta vefat ettikleri bilinmektedir (Selim, 2009: 41). Hanedan ailesine mensup kadınlar ise halk tabakasındaki kadınlardan oldukça farklı bir yaşam sürmekteydiler. Onların tüm işlerini hizmetçi olarak kullanılan köleler yerine getirmekteydi (Petrie, 1975: 75).

Kadının Siyasi Rolü

Eski Mısır'ın hükümdarlık sisteminde kadının tahta çıkma hakkı bulunmaktaydı (Lebip, 1947: 90). Tarihi devirlerden önce Mısır'daki veraset sistemi kadınlar üzerinden devam ederdi (Petrie, 1975: 209). Tarihi devirlerde de kadının siyasi hayata katılması konusunda hiçbir engel yoktu. Eski Mısır'da kadının ülke yönetiminde üstlendiği rol aynı dönemdeki pek çok medeniyetle kıyaslandığında oldukça ileri bir seviyedeydi. Mısır'da kadınlar kendi isimlerini dışında pek çok unvan da kullanmışlardır. Özellikle kraliyet ailesi içerisinde

kraliçeler, “kralın eşi”, “hocaların hocası”, “kral eşlerinin hocası”, “kralın eşi ve kardeşi” ve kralın en yüce eşi” gibi unvanlara sahiptir (Sadullah, 1988: 4).

Eski Mısır tarihinde Kraliçe Hint-Kavs³ Kraliçe Nit-Ikri⁴, Kraliçe Nefru-ra⁵, Kraliçe Tavserte⁶, Kraliçe Kleopatra⁷ gibi birçok kadın tahta çıkmıştır. Bazı durumlarda ise kraliçeler yaşları küçük olan Firavun oğullarıyla birlikte ülkeyi yönetmişlerdir. Bunların içerisinde en iyi bilenen örnek ise Kraliçe Hatşepsut'dur. Kraliçe Hatşepsut kişilik itibarıyla hükmetme kabiliyeti oldukça yüksek olan bir kadındı. Dokuz yıl kocası aynı zamanda kardeşi olan II. Tuhıtmıs ile ülkeyi yönetmiş bu esnada ülke yönetimi ile iç ve dış ilişkiler konusunda tecrübe kazanmıştır. II. Tuhıtmıs'in ölümüyle idareyi tek başına ele almış ve on üç yıl tek başına Mısır'ın idaresini elinde bulundurmuştur (Salih, 1988: 143). Her ne kadar kralın ailesi arasında huzursuzluk olmuşsa da Hatşepsut bunları kontrol altında tutmayı başarmıştır. Hatşepsut devrinde Mısır ekonomik, sosyal ve siyasi açıdan bir altın çağ yaşamıştır (Lebip, 1947: 90).

Eski Mısır tarihinin pek çok kraliçesi Mısır'ın idaresinde eşlerine gayr-ı resmi bir şekilde yardımcı olmuşlardır. Bunlardan I. Sülaleye ait mensup olan Nit-Hevtıp ve Miritnit Nil Deltası'nın kraliçeleri olarak anılmıştır (Hamid, 2008: 9). Bu kraliçeler ya eşlerin pasifliği ya da kendilerinin güçlü kişilikleri sayesinde yönetime katılmışlardır (Salih, 1988: 143).

Kadının Dini Faaliyetleri

Mısır medeniyeti oluşumundaki temel sistem, dini inanışlar üzerine inşa edilmiş ve ülkenin idare sistemini oluşturan kanunlar dini inanışlar referans alınarak oluşturulmuştur. Bu durum din adamları sınıfının önem kazanmasını sağlamıştır. Fakat bu zümreye dâhil olmak oldukça zor olup, sıkı bir eğitimden geçmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu zorlu eğitime rağmen din adamlarından oluşan toplumsal sınıf dış etkilere kapalı olup sadece din adamlarının çocukları

³ Eski Mısır tarihinde tahta çıkan ikinci kraliçedir. Gizze'deki piramitin sahibi olan Firavun Mın-Kavre'nin kızıdır. Kardeşi Sıbsıska³'ın ölümünden sonra tahta geçmiştir. Bu kraliçenin bazı lakapları, “Yukarı ve Aşağı Mısır'ın kraliçesi”, “Kralın Annesi”, “Tanrının Kızı”dır (Hamid, 2008: 20).

⁴ VI. Sülaleden olup, kendi adıyla anılan 20 metrelik bir piramide sahiptir (Hamid, 2008: 32).

⁵ II. Tuhıtmıs ile eşi Hatşepsut'un kızıdır. Nefru-ra'nın üvey kardeşi ile evlenmiştir (Hamid, 2008: 56).

⁶ Bu kraliçe XIX. Sülalenin en son kraliçesi olup, Mısır'a 7 yıl hükmetmiştir. İsmi “güçlü yer” anlamına gelmektedir (Hamid, 2008: 104).

⁷ VII. Kleopatra, XII. Batlimos'un kızıdır. Betalime döneminin (M.Ö. 304-30) en meşhur kraliçesidir. Kleopatra'nın üç kardeşi vardı. İsimleri XIII. Batlimos, XIV Batlimos ve Arsinuyi'dir. Babası ölmeden önce XIII. Batlimos'un kardeşi Kleopatra ile evlenmesi şartıyla tahta çıkmasını vasiyet etmiştir. Böylece Kleopatra Mısır'ın idaresinde kardeşine ortak olmuştur (Hamid, 2008: 121).

eğitimde başarılı oldukları zaman bu grup içinde yer alabiliyorlardı. Firavunlar çoğu kez küçük yaşta din adamları ile eğitime başlayıp onlardan hem kanunları hem de Mısır inanç sistemini öğrenmekteydiler (Ruiz, 2006: 169).

Eski Mısır'da din işleri sadece erkeklere özgü değildi. Kadınlar da din işlerinde çeşitli görevlerde bulunmuşlardır (Salih, 1988: 124). Eski Krallık Dönemi'nde (M.Ö. 2778-2413) ve Orta Krallığın (M.Ö. 2065-1585) başlarında bazı seçkin kadınlar Tanrıça Hat hor'un rahibeleri olmaya başladı (Silvermen, 2003: 86). Yeni Krallık Dönemi'nde (M.Ö 1580-1085) ise kadınlar tapınaklarda rahibelik yapıp, Firavunluk görevinde de bulunmuşlardır. Yeni Krallık Dönemi'nde (M.Ö 1580-1085) Firavunluk görevinde bulunan Kraliçelerin en meşhuru Hatsheput'tur (Duiker ve Spielvogel, 1994: 25).

Vezir, büyük din adamları ve ordu komutanlarının eşleri ve kızları Amon Tapınağında yapılan ayinlerde ilahiler söylerlerdi. Bu ilahi söyleyen kadınlara "Şim-it-nit" denilirdi (Nurettin, 2008: 42). XVIII. Sülale Devri'nde Tanrı Nit Tapınağında hizmet etmekte olan kahinelere de "Hın-dit" ünvanı verilmiştir (Nurettin, 2008: 35).

SONUÇ

Eski Mısır'da, kadının sahip olduğu hukuk ve özgürlükler aynı devirde yaşayan Mezopotamya, Yunan ve Roma gibi medeniyetlerin kadınlarda daha fazladır. Mısır medeniyeti, ailenin oluşumunu kurallara bağlayan, evlilik esaslarını belirleyerek bu konuda kadına haklar tanıyan ve bu hakları yazılı kanunlar haline getiren dünyadaki ilk medeniyettir. Bu kanunda, kadın ve erkeğin birbirine karşı olan görevleri belirlenerek, Mısır toplumunun çekirdeği olan ailenin hukuki temelleri atılmıştır. Kadına boşanma ve miras hakkı tanınarak, evlilik sözleşmeleri ile toplumda daha güçlü olan erkeğe karşı kadının hakları korunmuştur. Koca öldüğünde, eşinin kocasının servetinden üçte birini alma hakkı vardı. Servetin kalan yarısı ise çocuklarına ve kardeşlerine bırakılırdı. Eski Mısır anıtlarında kadın ve erkeğin yan yana çizilmesi onların birbirine eşit olduklarını ve toplumun kadına verdiği değeri göstermektedir.

Kadını kutsal bir varlık olarak kabul eden Mısırlılara göre kadın, neslin devamını sağladığı için erkekten daha önemlidir. Bu durum kadını, evliliğin ve ailenin olmazsa olmazı ve devamının garantisi olarak görülmesini sağlamıştır. Bu anlayış kadının olmaz ise insan yaşamının olmayacağını mitolojik hikâyeler, dini anlatılar ve nasihatler ile dini açıdan vurgulamıştır.

Mısır toplumunda evlilik, farklı sınıflar arasında gerçekleşebildiği gibi erkek ve kız kardeşlerin birbiri ile evlenmesi de normal görülürdü. Eski Mısır'ın gelenek ve görenekleri akraba ve hatta kardeşlerin evliliklerine engel teşkil etmemekteydi. Mısır toplumunda daha çok, tek eşli (monogamy) evlilikler yaygınken, özellikle hanedan üyesi ve zengin insanların çok eşli (polygamy)

evlilikler de yaptıkları görülmektedir. Mısır Firavunları devletlerarası siyasi, ekonomik ilişkilerin arttırılması ve kendilerine müttefik olmaları için diğer medeniyetlerden kız alıp, onlara kız vermişlerdir.

Evlenen kadın zamanının büyük bir bölümünü ev işlerini yapmakla geçirirdi. Bu işler, çocuklarına bakmak, yemek pişirmek, su taşımak, tahıl öğütmek, ekmek pişirmek, bira yapmak, elbise dikmek ve tanrı türbelerinin bakımı idi.

Eski Mısır'da kadının ülke yönetiminde üstlendiği rol aynı dönemdeki pek çok medeniyetle kıyaslandığında oldukça ileri bir seviyedeydi. Hanedan üyesi kadınların tahta çıkma hakları vardı. Mısır kraliçeleri eşlerine Mısır'ın idaresi için yardım etmekteydiler. Kralın pasif kaldığı zamanlarda kraliçeler yönetimi ellerine almışlardır.

Eski Mısır'da din işleri sadece erkeklere özgü değildi. Kadınlar da din işlerinde çeşitli görevlerde bulunmuşlardır. Mısır kraliçelerinden bazıları firavun olarak din işlerini idare etmişlerdir. Ayrıca Mısırlı kadınlar, tapınaklarda rahibe olarak da görev almışlardır.

KAYNAKLAR**Kitap ve Makaleler**

- Atu, Harbi Abbas (2005), **El-fıkr Eş-Şark-i El-Kadim**, Dar-ı Marufe El-Camiiyye, Mısır.
- Brewer, Douglas J. ve Teeter E. (2011), **Mısır ve Mısırlılar**, (Çev. Nihal Uzun), Arkadaş Yayınevi, Ankara.
- Brewer, Douglas J. (2005), **Ancient Egypt: Foundations of a Civilization**, Pearson Education Limited, United Kingdom.
- Christensens, Wendy (2009), **Great Empires of the Past: Empire of Ancient Egypt**, Chelsa House Publishers, New York.
- Derviş, Mehab, **El-Elkab ve'l-vezaif el-Recr ve el-Mere fi Mısır el-Kadime, Mektebet El-İskenderiyye**, Kahire.
- Duiker, William J. ve Spielvogel, Jackson J. (1994), **World History**, Volume 1, West Publishing Company, New York.
- Fischer, Henry George (2000), **Egyptian Women of The Old Kingdom and Of The Heracleopolitan Period**, The Metropolitan Museum of Art, New York.
- Freeman, Charles (2005), **Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları**, Dost Yayınları, Ankara.
- Goucher, Candice - Guin, Charles Le – Walton, Linda (1998), **Ordering the World: Family and Household**, In the Balance: Themes in Global History, Boston.
- Hamid, İsmail (2008), **Eşhır El-Melikat el-Firavniyye**, Dar'ül-Meşarif, Gizze.
- Hasan, Ahmed İbrahim (2001), **Tarih El-Nazım El-Kanuniyye ve El-İctimaiyye**, Nazım El-Kısm el-Ğas, Divan El-Matbuat El-Camiiyye, El-İskenderiyye.
- İbrahim, Necip Mikail (1966), **El Hazare el Mısriyye El-Kadime**, El-İskenderiyye.
- İmar, Andrea ve Avbuvaya, Canin (2006), **Dünya Medeniyet Tarihi Doğu ve Eski Yunan**, (Çev. Ferid Dağıl ve Fuad Ebu Rihan), Uvedat li'l-Neşr ve'l-Tibaet, Beyrut.
- Lebip, Bahur (1947), **Lemehat Min Dirasat el-Mısriyye el-Kadimme**, Matbaat Muktatıf'ül-Mukis, Mısır.
- Maspero Gaston (1999), **New Light On Ancient Egypt**, (Translated From The French By Elizabeth Lee), D. Appleton And Company, New York.
- Masson, Lucy (2014), "Women in Ancient Egyptian Society", Ancient History Encyclopedia, (<http://www.ancient.eu/article/623/>)

- Nurettin, Abdulhelim (2008), el-Lügat el-Mısriyye el-Kadime, el-Hey'l el-Mısriyye el-Amme Lil-Kitap, Kahire.
- Petrie, S. W. M. Flinders (1975), **Eski Mısır'da Sosyal Hayat**, (Çev. Hasan Muhammed Cevher ve Abdülünam Abdulhelim), el-Heye El Amme el-Mısriyye, el-İskenderiyye.
- Ruiz, Ana (2006), **Eski Mısır'ın Ruhü**, (Çev. Ekrem Yusuf), El-Meclis El-Ala Lil-Sekafe, El-Kahire.
- Sadık, Şükrü (1999), **Tarih el-Fünun el-Cemile İnde Kudema el Mısri**, Matbeat el-Maarif, Mısır.
- Sadullah, Muhammed Ali (1988), **El-Devr'ül Siyasi Li'l-Melikat fi Mısır'ül-Kadime**, Müessesat Şebap el-Camia.
- Sadullah, Muhammed Ali (1989), **Tatavvur el-Mesel El Ulya fi Mısır'ül-Kadime**, Menşurat Şebab El-Camia, El-İskenderiyye.
- Salih, Abdulaziz (1988), **El-Usre El-Mısriyye Fi Usuriha El-Kadime**, El-Heye El-Mısriyye El-Amme Li'l-Kitap, Mısır.
- Selim, Ahmed Emin (2009), **Mısır ve el-İrak Dirase Hezariye**, Dar el Nahze el Arebiyye, Beyrut.
- Silvermen, David (Der.) (2003), **Ancient Egypt**, Oxford University Press, New York.
- Suifi, Muhtar (1999), **Um El-Hezarat Melamih Amme Li-Evvel Hezare Sene'aha el-İnsan**, Cilt:2, Takdim Zahi El-Havvas, Dar'ül- Mısriyye El Lübnaniyye, El-Kahire.
- Thompson, James C. (2010), **Women in The Ancient World: The Status, Role and Daily Life of Women in the Ancient Civilizations of Egypt, Rome, Athens, isreal and Babylonia**, <http://www.womenintheancientworld.com/index.htm>.
- Yıldırım, Ercüment (2013), **Antikçağda Evliliklerle Kurulan Müttefiklikler: I. Antiokhos/Marriges Established Allinces in Ancient period: Antiochus I**, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 17/1, Ankara, ss.247-268.

